

Ruralno-urbana polarizacija Karlovačke županije temeljena na dinamici stanovništva (1971.—2001.)

Ivo TURK, Marijan JUKIĆ
IDZ Ivo PILAR, Zagreb

Izvorni znanstveni rad
(primljeno: 29. lipnja 2010.)
UDK 314.145(497.5-35 Karlovac)»1971/2001«
314.18(497.5-35 Karlovac)»1971/2001«

U radu su prikazane i analizirane osnovne značajke ruralno-urbane polarizacije Karlovačke županije temeljene na dinamici stanovništva, u razdoblju od 1971. do 2001. godine. Prostorno-populacijska polarizacija između urbanih (gradskih) i urbaniziranih (prijelaznih) naselja s 1000 i više stanovnika s jedne strane i neurbanih (ruralnih ili seoskih) naselja s druge strane promatrana je sa stajališta demografske dinamike. Osnovna smjernica analize jest utvrđivanje stupnja polarizacije između urbanih (s uključenim urbaniziranim naseljima) i neurbanih naselja, ali i povezivanju dobivenih razlika s prostornom strukturom Karlovačke županije. Urbanizirana (prijelazna) naselja razmotrena su objedinjeno s urbanim naseljima. Promatrani prostor ima izrazito nepovoljna populacijsko-naseljska obilježja što se posebno očituje u negativnim i opadajućim značajkama dinamike stanovništva. U prevladavajućim, izrazito nepovoljnim, obilježjima populacijske dinamike nije moguće ostvariti ravnomjeran razvoj Županije. Uzimajući u obzir različite demografske razvojne tendencije urbanih i ruralnih naselja, ali i sve izrazitije prostorne razlike populacijski propulzivnijih i zaostalijih područja u Županiji, svrha analize jest utvrditi u kojoj su mjeri negativni populacijski procesi zahvatili određene skupine naselja s aspekta urbanizacije, ali i prostornog razmještaja.

Ključne riječi: ruralno-urbana polarizacija, stanovništvo, Karlovačka županija, demografska dinamika, urbana naselja, urbanizirana (prijelazna) naselja, neurbana (ruralna) naselja

Uvod

Demografsko stanje i procesi u gradskim i ostalim (neurbanim) naseljima Hrvatske vrlo su nepovoljni (Nejašmić, 2005.). Suvremeno razdoblje u razvoju stanovništva Karlovačke županije obilježeno je sve izraženijim slabljenjem demografske dinamike. U demografskom razvoju Karlovačke županije znatno je izražena polarizacija i nesklad, ponajprije između urbanih prostora, koji imaju manje izražene negativne karakteristike, i ruralnih prostora, u kojima su sve negativnosti izrazito prisutne (Turk, 2008.). Negativni populacijski procesi bilježe intenzivno prostorno širenje, ali se ipak mogu uočiti znatne razlike između pojedinih prostornih sastavnica. Drugim

riječima, demografska dinamika bilježi sve izrazitiju prostornu polarizaciju, koja osobito dolazi do izražaja između urbanih i neurbanih naselja. Ruralno-urbana polarizacija postaje dominantan ograničavajući čimbenik ravnomjernog razvoja Županije. Problematika populacijsko-naseljske polarizacije mora se sagledati u cijelosti, dakle od njezine pojave, prostornog širenja, do današnjeg prostornog obuhvata i intenziteta.

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj se odvijala ubrzana urbano-temeljena industrijalizacija. Veliki gradovi postali su žarištima kompleksnoga regionalnog razvoja i prostorne polarizacije (Nejašmić, 1996.). Snažna demografska polarizacija, potaknuta prvenstveno procesima ruralnog egzodusa i urbane koncentracije, uzrokovala je značajne promjene u prostornoj, ekonomskoj i socijalnoj slici naseljenosti Karlovačke županije. Korjenite negativne promjene u relevantnim demografskim strukturama depopulacijskih krajeva, u interakciji s naglom koncentracijom doseljenika u gradskim naseljima, otežavale su razvoj promatranog prostora. Gospodarsko zaostajanje toga kraja ima dugu povijest (Turk i Jukić, 2009.). Karlovačka županija ima vrlo disperznu naseljenost. Disperzna naseljenost s velikim brojem malih naselja, kao jedno od osnovnih obilježja populacijsko-naseljske strukture Hrvatske, dodatno je ubrzala negativne demografske procese. Takva naslijeđena naseljska struktura bila je posve neprimjerena u izmijenjenim društveno-gospodarskim uvjetima nakon Drugoga svjetskog rata (Nejašmić i Štambuk, 2003.). Prema pokazateljima regionalnoga razvoja Karlovačka županija umjereno zaostaje za hrvatskim prosjekom (Pejnović, 2004.). Ona je sastavni dio najprostranijeg kompaktnog nerazvijenog područja Hrvatske, koje se nalazi između Karlovca i Siska na sjeveru, te Zadra i Šibenika na jugu (Pejnović, 2004.). Analiza prostorne strukture Karlovačke županije, provedena na temelju tzv. prostornih sastavnica,¹ pokazat će velike razlike u intenzitetu i rasprostranjenosti procesa ruralno-urbane polarizacije na prostoru Županije. Zahvaćenost svih prostora Županije negativnim demografskim procesima, s aspekta populacijske dinamike, nije jednolika, ali se mogu primijetiti tendencije homogenizacije na temelju negativnih populacijskih procesa. Prostorne razlike između urbanih i ruralnih naselja vrlo su izražene, ali i sama urbana naselja sve više zahvaćaju negativni populacijski procesi što je vidljivo osobito u slabljenju njihove demografske dinamike.

Pojedine prostorne sastavnice Županije pokazuju pozitivnija dinamička (a kao posljedica toga i strukturalna) populacijska obilježja u odnosu na druge. Analiza osnovnih pokazatelja demografske dinamike omogućit će preciznije objašnjenje polarizacijskih procesa na prostoru Karlovačke županije. Radi kvalitetnijeg i potpunijeg razumijevanja prostornih procesa te točne interpretacije demografskog stanja važno je sagledati spomenute promjene kroz prostornu diferencijaciju na urbana i urbanizirana (prijelazna) naselja sa 1000 i više stanovnika te neurbana naselja.

Metodološke napomene

Glavno metodološko pitanje u ovoj analizi jest kako provesti razlikovanje urbanih, urbaniziranih (prijelaznih) i ruralnih naselja. Naime, poznato je da za izdvajanje

---

¹ Vidjeti metodološke napomene.

Slika 1. Podjela Karlovačke županije na gradove i općine

gradskih naselja postoje brojni kriteriji. Glavni su kriteriji za izdvajanje gradova koje je definirao H. Bobek (1927.) kompaktnost naselja, veličina naselja (broj stanovnika) i gradski način života stanovništva naselja (Vresk, 2002.). Dobar model izdvajanja gradova osmislio je hrvatski geograf M. Vresk (tablice 1 i 2). Posljednja modificirana verzija njegovog modela izdvajanja, za popis stanovništva 2001., temelji se na broju stanovnika, postotku poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu te postotku aktivnih mještana koji rade u naselju, ali izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva. Modelom se izdvajaju dvije skupine naselja: urbana i urbanizirana (Vresk, 2008.).

Tablica 1. Vreskov model izdvajanja urbanih naselja za Hrvatsku temeljen na popisu stanovništva iz 2001.

Velicina (broj stanovnika) naselja	Udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu naselja	Udio aktivnih mještana koji rade u naselju, ali izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva
2000 — 4999	10 % ili manje	25 % ili više
5000 — 9999	-	25 % ili više
10000 i više	-	-

Izvor: Vresk, M. (2008.), »Gradska i ostala naselja u Republici Hrvatskoj — Model izdvajanja 2001.«, *Geografski horizont*, 2, 53-57.

Tablica 2. Vreskov model izdvajanja urbaniziranih (prijelaznih) naselja za Hrvatsku temeljen na popisu stanovništva iz 2001.

Udio poljoprivrednog stanovništva	Udio aktivnih zaposlenih izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva
10 % ili manje	50% ili više

Izvor: Vresk, M. (2008.), »Gradska i ostala naselja u Republici Hrvatskoj — Model izdvajanja 2001.«, *Geografski horizont*, 2, 53-57.

Pri izdvajanju urbanih i urbaniziranih naselja u ovome radu korišten je modificirani Vreskov model. Dosljednom primjenom Vreskovog modela izdvajanja urbanih naselja, gradovi bi bili samo Karlovac, Ogulin, Duga Resa i Draganić.² Takav način izdvajanja gradova ne bi bio u skladu s realnim nodalno-funkcionalnim odnosima na prostoru Županije. Budući da je Karlovačka županija pretežito ruralna i da dominiraju mala naselja (vrlo disperzna naseljenost — Karlovačka županija ima čak 649 naselja),³ neka naselja s manje od 2000 stanovnika nedvojbeno imaju pojedina urbana (odnosno prijelazna) obilježja. Treba napomenuti da su Plaški i Slunj prema popisu stanovništva 1991. imali više od 2000 stanovnika, no ponajprije zbog Domo-vinskog rata danas ih je manje. Sve to upućuje na potrebu uključivanja u analizu i naselja s manje od 2000 stanovnika, koja su zahvaljujući svom značenju u nodalno-funkcionalnoj organizaciji, ali i morfološko-fizionomskim te socio-ekonomskim obilježjima, blizu geografskog shvaćanja pojma grada. Nadalje, valja uvažiti činjenicu kako su naselja Slunj (1776 stanovnika) i Ozalj (1164 stanovnika) također i sjedišta administrativnih gradova, što također upućuje na njihovo značenje za okolni prostor. Zbog tih činjenica modelom su obuhvaćena sva naselja s više od 1000 stanovnika, uz dosljednu primjenu svih ostalih kriterija (tablica 1 i 2). Kako je riječ o ukupno 9 statističkih naselja, u članku su objedinjena u skupinu urbaniziranih (prijelaznih) i urbanih naselja te ih se promatra zajedno. Sukladno spomenutim principima, na području Karlovačke županije izdvojeno je 9 urbanih i urbaniziranih naselja (s više od 1000 stanovnika):⁴ Draganić, Duga Resa, Karlovac, Ogulin, Oštarije, Ozalj, Plaški, Slunj i Vojnić.

Poteškoće pri analizi nosile su promjene granica naselja.⁵ Zbog takvih promjena pojedini podatci iz različitih popisa stanovništva mogu biti neusporedivi. Polazište

² Današnje naselje Draganić nastalo je 1997. spajanjem 14 bivših naselja. Prema popisu stanovništva 2001. naselje je imalo 2950 stanovnika. Broj stanovnika »u zemlji« bio je 2653. No, s obzirom na to da je naselje nastalo relativno nedavno spajanjem ruralnih naselja, ne može se smatrati urbanim. Točnije bi bilo reći da je urbanizirano (prijelazno).

³ Jedino Zagrebačka županija ima više naselja od Karlovačke. (www.dsz.hr)

⁴ Riječ je o statističkim naseljima.

⁵ Godine 1981. naselje Ozalj povećano je za dijelove sljedećih naselja (koja nisu prestala postojati): Lukšići Ozaljski, Podgraj, Soldatići i Vrhovački Sopot, što je znatno utjecalo na porast broja stanovnika Ozalja. Na prostoru Općine Draganić u naselje Draganić (sada jedino u općini) objedinjena su 2001. sljedeća naselja: Barkovići, Bencetići, Budrovci Draganički, Darići, Draganići, Franjetići, Goljak Draganički, Jazvaci, Križančići, Lazina, Lug, Mrzljaki, Vrbanci i Vrh. Godine 2001. iz naselja Ogulin izdvojena su sljedeća naselja: Sabljak Selo, Salopek Selo, Sveti Petar i Ribarići, zbog čega je smanjenje broja stanovnika Ogulina u međupopisju od 1991. do 2001. veće nego što bi bilo kad bi se ta naselja računala kao dio Ogulina. Iste je godine naselje Rastoke izdvojeno iz sastava naselja Slunj.

Tablica 3. Prikaz izdvajanja urbanih i urbaniziranih naselja u Karlovačkoj županiji temeljen na popisu stanovništva 2001.

Naselje	Broj stanovnika	Poljoprivredno stanovništvo	Broj zaposlenih u naselju izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva	Udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu (%)	Udio aktivnih zaposlenih izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva (%)
Duga Resa	6601	29	29	0,44	100,00
Karlovac	49082	243	180	0,50	74,07
Ogulin	8712	60	51	0,69	85,00
Ozalj*	1164	36	17	3,09	47,22
Slunj	1776	9	5	0,51	55,56
Draganić	2950	121	89	4,10	73,55
Pliški	1469	26	23	1,77	88,46
Vojnić	1156	24	22	2,08	91,67
Oštarije	1407	10	6	0,71	60,00

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje, Zagreb, 2003.

* Iako je udio aktivnih zaposlenih izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva u Ozlju manji od 50%, to je naselje ubrojeno u skupinu urbanih i urbaniziranih naselja. Razlozi za to su: a) Ozalj ima administrativni status grada; b) duga urbana tradicija; c) fizionomsko izdvajanje iz okolnog prostora; d) centralne funkcije i nodalitet, koji ga izdvajaju iz okolnog ruralnog prostora. Da je broj zaposlenih u naselju izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva u Ozlju bio 18, a ne 17, to bi naselje imalo udio aktivnih zaposlenih izvan vlastitog poljoprivrednog gospodarstva 50%.

analize je današnji administrativno-teritorijalni ustroj i gdje god je to bilo moguće, podaci su svedeni na njega. Svodenje podataka nije bilo moguće u slučaju izdvajanja naselja ili dijelova naselja u samostalno naselje, kao i u slučaju pripajanja dijelova naselja drugom naselju, pa su u tim slučajevima korišteni nekorrigirani dostupni podaci.

Cjelokupna analiza, osim samog izdvajanja ne ruralnih naselja, temeljena je isključivo na »stanovništvu u zemlji« (kako bi se točnije mogli izračunati pokazatelji prirodnog kretanja stanovništva). Ipak, određeni se metodološki problem javlja kod popisa stanovništva 1971. godine. Broj stanovnika »u zemlji« u tom popisu ne postoji na razini naselja. Postoji jedino broj zaposlenih u inozemstvu (na razini naselja). Ta kategorija stanovništva postoji za 1981., s time da je u tom popisu prikazan i broj članova obitelji zaposlenih u inozemstvu. S pretpostavkom da je omjer zaposlenih u inozemstvu i članova njihovih obitelji bio jednak 1971. kao i 1981., činjena je za popisnu 1971. godinu procjena broja stanovnika u inozemstvu koji ondje borave kao članovi obitelji. Zbrajanjem postojeće kategorije stanovništva u inozemstvu koje je ondje zaposleno i procijenjenog kontingenta članova obitelji zaposlenih u inozemstvu, dobiven je ukupan broj stanovnika u inozemstvu na razini naselja 1971. godine. Oduzimanjem tog broja od ukupnog broja stanovnika dobiven je broj stanovnika »u zemlji«. Podatci za izdvojene krajeve i cijelu županiju dobiveni su zbrajanjem podataka za bivše općine koje su se nalazile na prostoru današnje Karlovačke žu-

panije. U slučaju karlovačkog kraja, pribrojen je još i procijenjeni broj stanovnika prema navedenoj metodi za ona naselja Općine Lasinja koja su prije bila u sastavu bivše Općine Vrginmost (danas Gvozd). Osim toga, valja imati na umu da se pojam stanovništva u inozemstvu promijenio od 1971. do danas. Naime prije 1991. pojam inozemstva odnosio na sve zemlje izvan bivše Jugoslavije, a od 1991. odnosi se na sve zemlje izvan Republike Hrvatske. Ipak, unatoč tome podatci za stanovništvo u inozemstvu mogu se koristiti za sve godine jer se većina tog stanovništva za razdoblje prije osamostaljenja odnosi na stanovništvo izvan bivše Jugoslavije.

Pri proučavanju prirodnog kretanja stanovništva korišteni su podatci po naseljima iz tablograma DZS-a. Oni podatci obuhvaćaju samo prirodno kretanje stanovništva »u zemlji« (osim za razdoblje od 1993. do 1997., ali i za to razdoblje rođeni i umrli u inozemstvu nisu razmatrani kako ne bi došlo do nesklada u vrijednostima pokazatelja prirodne dinamike stanovništva). Za bivša okupirana naselja tijekom Domovinskog rata⁶ vitalna je statistika nepotpuna za razdoblje okupacije (1991.—1995.). Za to je razdoblje uračunato samo stanovništvo okupiranih naselja koje se nalazilo na slobodnom teritoriju (prognanici). Takav se pristup doima metodološki neopravdanim. Načelno bi bilo bolje za navedene godine izračunati stope prirodnoga kretanja stanovništva na temelju dostupnih podataka vitalne statistike i broja prognanika iz promatranih naselja. Budući da je teško sa sigurnošću utvrditi broj prognanika po naseljima za promatrane godine, nije se pristupilo takvom izračunu. Potpuno izostavljanje podataka za navedene godine (što se također doima metodološki ispravno) također nije učinjeno jer i ovako nepotpuna vitalna statistika zorno upućuje na negativan utjecaj ratnih zbivanja na prirodno kretanje stanovništva, posebice pri prikazu mortaliteta. Uz to, izostavljanje podataka o prirodnom kretanju za ratne godine metodološki bi otežalo kasniji izračun migracijske bilance. Kako bi se nepotpuni podatci vitalne statistike jasno razlikovali od potpunih, u tablicama su prikazani kurzivom.

Pri izračunavanju stopa nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene provedena je procjena broja stanovnika za svaku pojedinu godinu (sredinom godine). Pretpostavljeno je da je promjena broja stanovnika bila linearna, to jest da se u odnosu na raniju i kasniju popisnu godinu tijekom međupopisnog razdoblja odvijala jednakim intenzitetom (za svaku godinu). U razdoblju nakon 2001. javljaju se poteškoće pri procjeni broja stanovnika. Izvjesno je da će promjena u razdoblju od 2001. do sljedećeg popisa stanovništva (2011.) u većini slučajeva biti različita od one u razdoblju od 1991. do 2001., jer je u potonjem razdoblju nastupila snažna emigracija iz Županije, potaknuta većinom ratnim zbivanjima. Stoga je za procjenu broja stanovnika nakon 2001. kao mjerodavan uzet prosjek promjene broja stanovnika sva tri promatrana međupopisna razdoblja (od 1971. do 2001.).

Migracijska bilanca izračunata je kao razlika međupopisne promjene i ukupne prirodne promjene pri čemu je vrijednost vitalne statistike prilagođena kritičnom

---

⁶ Dana 3. siječnja 1992. u Karlovačkoj je županiji bilo okupirano 287 naselja (oko 44% ukupnog broja naselja). U karlovačko-dugoreškom kraju bila su okupirana 92 naselja. U ogulinskom kraju bilo je okupirano 17 naselja. U slunjsko-vojničkom kraju bilo je okupirano 178 naselja, a u ozaljskom kraju nije bilo okupiranih naselja.

momentu popisa stanovništva (31. 3. u 24 sata). To znači da je za svako međupopisje uzeto $3/4$ vrijednosti vitalne statistike za raniju popisnu godinu unutar jednog međupopisnog razdoblja i $1/4$ njezine vrijednosti za kasniju popisnu godinu (unutar istog razdoblja).

Osim spomenute diferencijacije na urbana i urbanizirana naselja s jedne strane i ruralna naselja s druge, Karlovačka županija podijeljena je na nodalno-funkcionalne prostorne sastavnice radi konkretnog uvida u rasprostranjenost procesa ruralno-urbane polarizacije u pojedinim dijelovima Županije. Analiza na temelju današnjih (administrativnih) gradova/općina nema smisla jer je tih teritorijalnih jedinica previše. Uz to, većina takvih teritorijalnih jedinica ne sadrži urbana ili urbanizirana naselja, pa je nemoguće utvrditi urbano-ruralnu polarizaciju. Prostorne sastavnice na temelju kojih je provedena analiza uglavnom se podudaraju s granicama općina koje su postojale prije ustroja današnjih županija, gradova i općina. Te su sastavnice unutar Karlovačke županije (slika 2):

(1) *Karlovačko-dugoreški kraj* (središnji dio Županije), koji obuhvaća bivše općine Karlovac i Duga Resa te naselja Crna Draga, Desni Štefanki, Desno Sredičko, Lasinja i Novo Selo Lasinjsko iz bivše Općine Vrginmost⁷ (danas Gvozd), a današnje gradove Duga Resa i Karlovac te općine Barilovići, Bosiljevo, Draganić, Generalski Stol, Krnjak, Lasinja i Netretić. Izdvojena urbana i urbanizirana naselja su Duga Resa, Karlovac i Draganić. Zbog nodalno-funkcionalne povezanosti Karlovca i Duge Rese (koji *de facto* tvore dvojni grad) i prostora koji im gravitira, opravdano je »objединити«⁷ dvije bivše općine u ovu prostornu (teritorijalnu) sastavnicu promatrane županije.

(2) *Ogulinski kraj* (južni dio Županije), koji obuhvaća bivšu Općinu Ogulin, tj. današnji Grad Ogulin te općine Josipdol, Plaški, Saborsko i Tounj. Izdvojena su urbana i urbanizirana naselja: Ogulin, Oštarije i Plaški.

(3) *Ozaljski kraj* (sjeverozapadni dio Županije), koji obuhvaća bivšu Općinu Ozalj, tj. sadašnji Grad Ozalj te općine Kamanje, Ribnik i Žakanje. Izdvojen je jedino Ozalj kao urbano ili urbanizirano naselje.

(4) *Slunjsko-vojnički kraj* (istočni dio Županije), koji obuhvaća bivše općine Slunj i Vojnić, tj. današnji Grad Slunj te općine Cetingrad, Rakovica i Vojnić. Izdvojeni su Slunj i Vojnić kao urbana ili urbanizirana naselja. S obzirom na mali prostorni obuhvat bivše Općine Vojnić (koji se podudara s prostornim obuhvatom današnje istoimene općine) i malog centraliteta naselja Vojnić, ne bi bilo opravdano izdvajanje posebne prostorne sastavnice koja bi obuhvaćala navedeni prostor. Zbog sličnih geografskih i ekonomskih obilježja, opravdano je taj prostor razmatrati objedinjen s prostorom bivše Općine Slunj.

---

⁷ Ta su naselja ubrojena jer su danas u sastavu Općine Lasinja, koja je u sastavu Karlovačke županije, a današnja Općina Gvozd u sastavu je Sisačko-moslavačke županije.

Slika 2. Proučavane prostorne sastavnice te urbana i urbanizirana (prijelazna) naselja Karlovačke županije.

Demografska dinamička obilježja Karlovačke županije kao pokazatelj ruralno-urbane polarizacije

Kretanje broja stanovnika od 1971. do 2001. godine

Kretanje broja stanovnika urbanih, urbaniziranih i neurbanih naselja Karlovačke županije (tablica 4) pokazuje da je u razdoblju od 1971. do 2001. stanovništvo urbanih i urbaniziranih naselja poraslo za samo 4,80%, dok je u neurbanim naseljima stanovništvo smanjeno za čak 43,17%. U istom razdoblju ukupno stanovništvo Karlovačke županije smanjeno je za 24,86%.

Naglo slabljenje demografske dinamike u promatranom razdoblju rezultat je uzajamnog djelovanja više različitih remetičkih čimbenika razvoja stanovništva, prije svega demografskih, ali i neizostavnih društveno-gospodarskih. Među njima svakako treba istaknuti snažno smanjenje nataliteta, koje je posebno došlo do izražaja tijekom 1970-ih godina što je rezultiralo pojavom prirodne (biološke) depopulacije (Živić i Turk, 2009.). U istom razdoblju intenzivirala se emigracija, povezana s otvaranjem granica bivše Jugoslavije, koja je prouzročila jačanje emigracijske depopulacije. Također, prostorni preraspodjela stanovništva kroz procese populacijsko-naseljske polarizacije, kao izravna posljedica interakcije suvremenih procesa industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije (s naslijeđenim nepovoljnim populacijskim i na-

Tablica 4. Kretanje broja stanovnika urbanih (s urbaniziranima) i neurbanih naselja Karlovačke županije u razdoblju 1971.—2001.

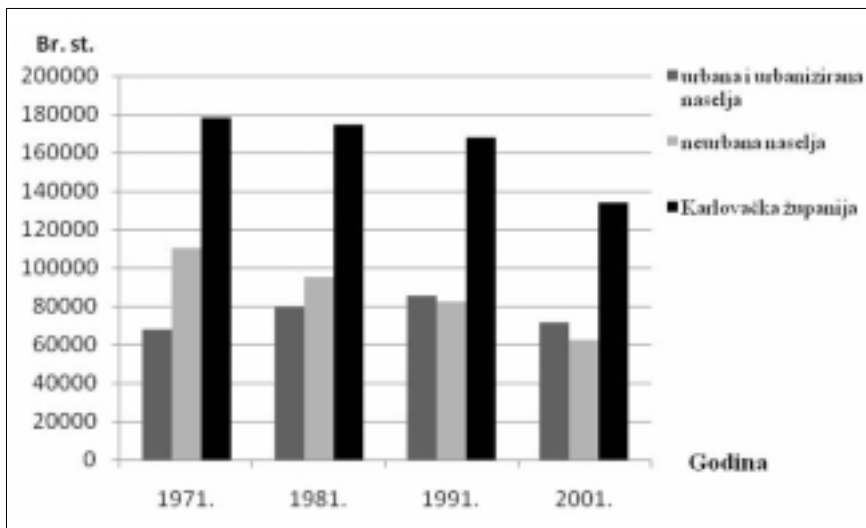
Urbana i urbanizirana naselja				
	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj stanovnika	68090	79542	85 247	71 356
Indeks promjene (1971. = 100)	100,00	116,82	125,20	104,80
Indeks promjene (lančani)	-	116,82	107,17	83,70
Udio (%) urbanog stanovništva	38,17	45,60	50,78	53,24
Neurbana naselja				
	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj stanovnika	110274	94895	82 624	62 669
Indeks promjene (1971. = 100)	100,00	86,05	74,93	56,83
Indeks promjene (lančani)	-	86,05	87,07	75,85
Udio (%) ruralnog stanovništva	61,83	54,40	49,22	46,76
Karlovačka županija (sva naselja ukupno)				
	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj stanovnika	178364	174437	167 871	134 025
Indeks promjene (1971. = 100)	100	97,80	94,12	75,14
Indeks promjene (lančani)	-	97,80	96,24	79,84

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Beograd, 1973.; *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama*, knjiga X, Beograd, 1974.; *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, RZS, Zagreb, 1984.; *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, Zagreb, 1996.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.*, 2. izdanje, Zagreb, 2003.

selskim značajkama), snažno je promijenio biodinamičke procese na prostoru Karlovačke županije. Neurbana (ruralna) naselja, koja su stoljećima bila nositelji bioreprodukcije, vrlo naglo gube ulogu tzv. »demografskih inkubatora«, a gradovi i urbanizirana naselja tu funkciju nisu mogli preuzeti zbog različitosti urbanog i neurbano (ruralnog) načina života.

Analiza dinamike kretanja ukupnog broja stanovnika Karlovačke županije u razdoblju od 1971. do 2001. (tablica 4; lančani indeksi) upućuje na kontinuirano smanjenje ukupnog broja stanovnika Županije. Najveće smanjenje ukupnoga broja stanovnika dogodilo se u međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. (pad za 20,16%; indeks 79,84) što je razumljivo jer je Domovinski rat u promatranom međupopisju zadao konačan udarac već ionako nepovoljnoj biodinamici stanovništva.⁸ Dakako, ne smiju se zanemariti procesi biološke i emigracijske depopulacije koji su djelovali i prije Domovinskog rata. Urbana i urbanizirana naselja najveći su porast zabilje-

⁸ Uz to, većina stanovništva srpske narodnosti s bivših okupiranih prostora izbjegla je iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu u Srbiju početkom hrvatske vojno-redarstvene operacije *Oluja* početkom kolovoza 1995. godine. Srbi su se iseljavali iz Karlovačke županije u spomenute dvije države i ranije, tijekom Domovinskog rata (1991.—1995.). Iseljavanja Srba bilo je i s tada okupiranih i sa slobodnih prostora Županije.

Slika 3. Kretanje broja stanovnika »u zemlji« različitih tipova naselja Karlovačke županije u razdoblju 1971.—2001.

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Beograd, 1973.; *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama*, knjiga X, Beograd, 1974.; *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, Zagreb, 1984.; *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, Zagreb, 1996.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje*, Zagreb, 2003.

žila u razdoblju od 1971. do 1981. (porast od 16,82%) što je uvjetovano snažnom urbano-baziranom industrijalizacijom potkrijepljenom procesima ruralnog egzodusa i deagrarizacije. Porast broja stanovnika urbanih i urbaniziranih naselja Karlovačke županije nastavljen je i u narednom razdoblju 1981.—1991. (porast od 7,17%), da bi u razdoblju 1991.—2001. ista skupina naselja doživjela smanjenje broja stanovnika od 16,3% (indeks 83,7). To je smanjenje posljedica interakcije više različitih čimbenika, prije svega snažnog iseljavanja iz gradova i urbaniziranih naselja u vrijeme Domovinskog rata (pri čemu je utjecaja imalo iseljavanje i zbjege Srba), izravnih ratnih gubitaka, produbljivanja negativnih bioreprodukcijских obilježja iz ranijih razdoblja i zaustavljanja useljavanja u gradove i urbanizirana naselja iz ruralnih prostora (što je posljedica pogoršanih društveno-gospodarskih uvjeta). S druge strane, stanovništvo neurbanih naselja tijekom cijelog promatranog razdoblja bilježi kontinuirano smanjenje ukupnog broja stanovnika (tablica 4), koje je, zbog istih ili sličnih razloga kao i kod skupine urbanih i urbaniziranih naselja, najintenzivnije bilo u međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. (smanjenje od 24,15%).

Stupanj urbanizacije Karlovačke županije lagano se povećavao od 1971. do 2001. kao posljedica ruralnog egzodusa i urbane koncentracije. Tako je udio urbanog i urbaniziranog stanovništva porastao sa 38,17% (1971.) na 53,24% (2001.).

Međupopisno kretanje broja stanovnika prostornih sastavnica Karlovačke županije (tablica 5) upućuju na postojanje izvjesnih prostornih razlika u demografskim

Tablica 5. Odabrani pokazatelji demografske dinamike i ruralno-urbane polarizacije stanovništva prostornih sastavnica Karlovačke županije (1971.—2001.)

		1971.	1981.	1991.	2001.
karlovačko-dugoreški kraj	Broj stanovnika	99148	103279	103451	85426
	Urbano i urbanizirano st.	53014	62254	66920	56225
	Lančani indeks (urbano i urbanizirano st.)	...	117,43	107,05	84,02
	Udio urbanog i urbaniz. st.	53,47	60,28	64,69	65,82
	Neurbano st.	46134	41025	36531	29201
	Lančani indeks (neurbano st.)	...	88,92	89,05	79,93
ogulinski kraj	Broj stanovnika	32709	29868	27780	22751
	Urbano i urbanizirano st.	12238	13718	14169	11258
	Lančani indeks (urbano i urbanizirano st.)	...	112,09	103,29	79,46
	Udio urbanog i urbaniz. st.	37,41	45,93	51,00	49,48
	Neurbano st.	20471	16150	13611	11493
	Lančani indeks (neurbano st.)	...	78,89	84,28	84,44
ozaljski kraj	Broj stanovnika	14145	12815	11996	10369
	Urbano i urbanizirano st.	199	539	1060	1077
	Lančani indeks (urbano i urbanizirano st.)	...	270,85	196,66	101,60
	Udio urbanog i urbaniz. st.	1,41	4,21	8,84	10,39
	Neurbano st.	13946	12276	10936	9292
	Lančani indeks (neurbano st.)	...	88,03	89,08	84,97
slunjsko-vojnički kraj	Broj stanovnika	32362	28475	24644	15479
	Urbano i urbanizirano st.	2639	3031	3098	2796
	Lančani indeks (urbano i urbanizirano st.)	...	114,85	102,21	90,25
	Udio urbanog i urbaniz. st.	8,15	10,64	12,57	18,06
	Neurbano st.	29723	25444	21546	12683
	Lančani indeks (neurbano st.)	...	85,60	84,68	58,86

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Beograd, 1973.; *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama*, knjiga X, Beograd, 1974.; *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, Zagreb, 1984.; *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, Zagreb, 1996.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje*, Zagreb, 2003.

dinamičkim obilježjima. U međupopisnom razdoblju od 1971. do 1981. sve prostorne sastavnice, izuzev karlovačko-dugoreškog kraja, zabilježile su smanjenje broja stanovnika, odnosno ukupnu depopulaciju. Najizraženija je bila u slunjsko-vojničkom kraju (smanjenje za 12,01%). U spomenutom međupopisnom razdoblju karlovačko-dugoreški kraj zabilježio je porast broja stanovnika za 4,16% što je posljedica značajnije urbane koncentracije u tada industrijski razvijenim gradovima Karlovcu i Dugoj Resi, ponajprije zahvaljujući imigraciji radne snage. Promatrano sa stajališta ruralno-urbane polarizacije, vidljivo je da se u svim prostornim sastavnicama u raz-

doblju od 1971. do 1981. broj stanovnika urbanih i urbaniziranih naselja povećava, a stanovništvo neurbanih naselja smanjuje.

U narednom međupopisnom razdoblju (1981.—1991.) nastavlja se depopulacija svih prostornih sastavnica Županije, izuzev karlovačko-dugoreškog kraja, koji bilježi vrlo blag porast. Intenzitet ukupne depopulacije ponovo je najveći u slunjsko-vojničkom kraju (smanjenje za 13,45%). Urbano i urbanizirano stanovništvo bilježi porast u svim prostornim sastavnicama tijekom promatranog razdoblja, a stanovništvo neurbanih naselja intenzivno se smanjuje. Drugim riječima, ruralno-urbana polarizacija postaje sve izraženija, a depopulacijski prostori bilježe snažnu prostornu ekspanziju. Kao izravna posljedica spomenutih procesa povećava se udio urbanog i urbaniziranog stanovništva u svim prostornim sastavnicama Županije, a stupanj urbanizacije 1991. (s uključenim urbaniziranim naseljima) kreće se između 64,69% (karlovačko-dugoreški kraj) i 8,84% (ozaljski kraj). Tako velika razlika dodatno upućuje na izrazitu neravnomjernost u općoj razini razvoja Karlovačke županije što je posebno vidljivo upravo kroz razlike u stupnju urbanizacije.

Konačno, u međupopisju (1991.—2001.), snažno se smanjio ukupan broj stanovnika svih prostornih sastavnica Karlovačke županije. Nepovoljni demografski procesi iz ranijeg razdoblja dodatno su ubrzani ratnim zbivanjima (Domovinski rat) kojima je bila zahvaćena većina prostora Županije. Smanjenje ukupne populacije u tom razdoblju (1991.—2001.) bilo je u svim prostornim sastavnicama Županije najintenzivnije od početka analize (1971.). U promatranom razdoblju (1991.—2001.), uz smanjenje stanovništva neurbanih naselja, znatno se smanjila urbana također i urbanizirana populacija u svim prostornim sastavnicama izuzev ozaljskog kraja. Broj stanovnika urbanih i urbaniziranih naselja najviše se smanjio u ogulinskom kraju (pad od 20,54%), dok je u ozaljskom kraju zabilježeno povećanje od 1,6%, ponajprije zahvaljujući manjem utjecaju ratnih zbivanja. Razlike u stupnju urbanizacije pojedinih prostornih sastavnica vrlo su izražene i 2001., između 10,39% (ozaljski kraj) i 65,82% (karlovačko-dugoreški kraj).

Prirodno kretanje stanovništva Karlovačke županije od 1971. do 2007. godine

Natalitet

Hrvatska se ubraja u Europi među zemlje u kojima se stanovništvo već nekoliko desetljeća više ne obnavlja, smanjuje se, i to ukupno i u pojedinim generacijama (Wertheimer-Baletić, 2005.). Negativne tendencije u prirodnom kretanju stanovništva, pogotovo u dinamici nataliteta, bile su jedan od najznačajnijih destabilizacijskih čimbenika razvoja stanovništva Hrvatske posljednjih 30–40 godina (Živić i dr., 2005.). Vitalna statistika Karlovačke županije u razdoblju od 1971. do 2007. upućuje na značajno slabljenje biodinamike stanovništva. Opća stopa nataliteta (tablica 6) na razini Županije smanjila se sa 12,92‰ (1971.) na 9,35‰ (2001.). Urbana (s uključenom urbaniziranom) i neurbana populacija u navedenom razdoblju bilježe trend smanjenja broja živorođenih i opće stope nataliteta. Smanjenje opće stope nataliteta mnogo je intenzivnije u urbanoj i urbaniziranoj populaciji pa je u promatranom razdoblju ona smanjena za 41% (sa 15,40‰ 1971. na 9,04‰ 2007.), a u neurbanoj populaciji za 17% (sa 11,38‰ 1971. na 9,78‰ 2007.). Naime, više stope nataliteta u ur-

Tablica 6. Broj živorođenih i opće stope nataliteta (%) u urbanim (s uključenim urbaniziranim) naseljima, neurbanim naseljima i sveukupno u Karlovačkoj županiji od 1971. do 2007. (kurzivom su prikazane godine tijekom kojih je vitalna statistika nepotpuna).

Godina	Urbana i urbanizirana naselja		Neurbana naselja		Karlovačka županija	
	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta
1971.	1053	15,40	1251	11,38	2304	12,92
1972.	1070	15,39	1134	10,47	2204	12,39
1973.	1113	15,75	1089	10,20	2202	12,41
1974.	1217	16,95	1034	9,82	2251	12,71
1975.	1182	16,20	1010	9,74	2192	12,41
1976.	1246	16,81	1024	10,02	2270	12,88
1977.	1338	17,78	960	9,54	2298	13,07
1978.	1413	18,50	969	9,78	2382	13,58
1979.	1388	17,90	942	9,65	2330	13,31
1980.	1285	16,33	964	10,04	2249	12,88
1981.	1285	16,13	946	10,00	2231	12,80
1982.	1306	16,27	920	9,85	2226	12,82
1983.	1369	16,94	797	8,65	2166	12,52
1984.	1328	16,32	857	9,43	2185	12,68
1985.	1239	15,12	814	9,08	2053	11,96
1986.	1210	14,66	768	8,68	1978	11,57
1987.	1092	13,14	791	9,07	1883	11,05
1988.	1118	13,36	741	8,62	1859	10,96
1989.	1049	12,45	731	8,62	1780	10,53
1990.	1045	12,32	701	8,39	1746	10,37
1991.	913	10,75	587	7,15	1500	8,98
1992.	717	8,59	324	4,04	1041	6,36
1993.	719	8,76	428	5,48	1147	7,16
1994.	688	8,52	429	5,63	1117	7,12
1995.	712	8,98	420	5,66	1132	7,38
1996.	782	10,03	557	7,72	1339	8,92
1997.	734	9,59	603	8,59	1337	9,11
1998.	631	8,40	491	7,20	1122	7,83
1999.	656	8,89	522	7,89	1178	8,42
2000.	635	8,77	520	8,10	1155	8,46
2001.	615	8,62	499	8,02	1114	8,34
2002.	578	8,09	454	7,50	1032	7,82
2003.	575	8,04	503	8,55	1078	8,27
2004.	597	8,33	426	7,46	1023	7,95
2005.	656	9,15	475	8,57	1131	8,90
2006.	613	8,54	506	9,42	1119	8,91
2007.	650	9,04	509	9,78	1159	9,35

Izvor: *Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb*

banim i urbaniziranim naseljima 1970-ih i 1980-ih godina posljedica su intenzivnog doseljavanja mlade radne snage u reproduktivnoj dobi iz neurbanih (ruralnih) prostora u kontekstu urbano-bazirane industrijalizacije. S druge strane, nepovoljne društveno-gospodarske prilike u ruralnom prostoru uzrokovale su snažan ruralni egzodus, većinom mladog stanovništva što je za posljedicu imalo smanjenje bioreproduktivne snage neurbane populacije. Nakon posve razumljivog smanjenja opće stope nataliteta u razdoblju Domovinskog rata⁹ uslijedio je proces postupne homogenizacije nataliteta na vrlo niskoj razini odnosno do nestajanja razlika u natalitetu s obzirom na tip naselja.

Najviše vrijednosti opća stopa nataliteta u skupini urbanih i urbaniziranih naselja pokazuje 1978. kada je iznosila visokih 18,50‰, dok je u neurbanim naseljima najviša vrijednost bila već na početku promatranog razdoblja, odnosno 1971. (11,38‰). Najniže vrijednosti općih stopa nataliteta, izuzmemo li razdoblje Domovinskog rata s nepotpunom vitalnom statistikom (1991.—1995.), skupina urbanih i urbaniziranih naselja bilježi 2003. (8,04‰), a u neurbanoj skupini naselja minimum je dostignut 1998. (7,20‰).

Mortalitet

Opće stope mortaliteta u Karlovačkoj županiji u razdoblju od 1971. do 2007. pokazuju trend kontinuiranog porasta (tablica 7). Na početku promatranog razdoblja spomenute su stope još uvijek bile ispod 11‰ (1971. 10,09‰), da bi tijekom 1980-ih godina porasle iznad 13‰, a nakon 2000. godine i iznad 16‰. Najviša vrijednost opće stope mortaliteta u Karlovačkoj županiji zabilježena je 2005. godine, 16,90‰. Nadalje, obje promatrane skupine naselja pokazuju porast opće stope mortaliteta u promatranom razdoblju, ali je taj porast mnogo intenzivniji u skupini neurbanih naselja. Sa 10,58‰ (1971.) opća stopa mortaliteta u neurbanoj skupini naselja porasla je na visokih 22,51‰ (2007.) uz uglavnom kontinuiran porast tijekom cijelog promatranog razdoblja. Dugotrajni negativni demografski trendovi doveli su do visokog stupnja ostarjelosti stanovništva neurbanih naselja što je rezultiralo povećanom smrtnošću. S druge strane, urbana i urbanizirana skupina naselja bilježi umjereniji porast opće stope mortaliteta (sa 9,30‰ 1971. na 12,44‰ 2007.) što je izraz nešto povoljnije (no u općenitom kontekstu svejedno nepovoljne) dobne strukture u odnosu na neurbanu skupinu naselja.

Prirodna promjena

Opravdano je na temelju iznesenih podataka o kretanju općih stopa nataliteta i mortaliteta zaključiti da će prirodna promjena pokazati kako je Karlovačka županija u razdoblju od 1971. do 2007. postupno postajala prostor izrazite prirodne depopulacije. Kretanje stope prirodne promjene u razdoblju 1971.—2007. na razini Županije to potvrđuje (tablica 8). Vrijednosti stope prirodne promjene u Karlovačkoj županiji kretale su se 1970-ih godina između 1 i 3‰, da bi već 1980-ih poprimile negativne vrijednosti. Ratna zbivanja samo su produbila i ubrzala intenzitet prirodne depopulacije Županije pa tako, nakon 2000., stope prirodne promjene padaju ispod -7‰.

⁹ Vitalna je statistika nepotpuna za bivše okupirane prostore. Pogledati metodološke napomene.

Tablica 7. Broj umrlih i opće stope mortaliteta (%) u urbanim (s uključenim urbaniziranim) naseljima, neurbanim naseljima i sveukupno u Karlovačkoj županiji od 1971. do 2007. (kurzivom su prikazane godine tijekom kojih je vitalna statistika nepotpuna).

Godina	Urbana i urbanizirana naselja		Neurbana naselja		Karlovačka županija	
	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta
1971.	636	9,30	1163	10,58	1799	10,09
1972.	666	9,58	1304	12,03	1970	11,08
1973.	647	9,16	1159	10,85	1806	10,18
1974.	710	9,89	1154	10,96	1864	10,53
1975.	675	9,25	1194	11,51	1869	10,58
1976.	734	9,91	1219	11,93	1953	11,08
1977.	701	9,32	1171	11,63	1872	10,65
1978.	836	10,94	1285	12,96	2121	12,09
1979.	785	10,12	1345	13,78	2130	12,17
1980.	786	9,99	1317	13,71	2103	12,05
1981.	881	11,06	1342	14,19	2223	12,76
1982.	768	9,57	1405	15,05	2173	12,52
1983.	928	11,48	1451	15,75	2379	13,75
1984.	914	11,23	1425	15,68	2339	13,57
1985.	894	10,91	1447	16,14	2341	13,64
1986.	878	10,64	1353	15,30	2231	13,05
1987.	951	11,44	1376	15,78	2327	13,66
1988.	1003	11,99	1394	16,21	2297	13,54
1989.	993	11,79	1310	15,45	2303	13,63
1990.	1105	13,03	1185	14,18	2290	13,60
1991.	1255	14,78	1168	14,22	2423	14,51
1992.	996	11,93	773	9,65	1769	10,81
1993.	969	11,80	900	11,52	1869	11,66
1994.	881	10,91	804	10,56	1685	10,74
1995.	989	12,47	853	11,50	1842	12,00
1996.	957	12,28	950	13,16	1907	12,70
1997.	948	12,38	1011	14,41	1959	13,35
1998.	943	12,55	1089	15,97	2032	14,18
1999.	901	12,21	1128	17,04	2029	14,50
2000.	935	12,92	1140	17,76	2075	15,19
2001.	904	12,67	1160	18,64	2064	15,45
2002.	886	12,40	1114	18,40	2000	15,15
2003.	963	13,46	1180	20,06	2143	16,44
2004.	926	12,93	1161	20,32	2087	16,21
2005.	949	13,23	1200	21,65	2149	16,90
2006.	903	12,58	1081	20,12	1984	15,81
2007.	894	12,44	1171	22,51	2065	16,67

Izvor: *Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske*, DZS, Zagreb

Tablica 8. Prirodna promjena (apsolutna i stope u ‰) u urbanim (s uključenim urbaniziranim) naseljima, neurbanim naseljima i sveukupno u Karlovačkoj županiji od 1971. do 2006. (kurzivom su prikazane godine tijekom kojih je vitalna statistika nepotpuna).

Godina	Urbana i urbanizirana naselja		Neurbana naselja		Karlovačka županija	
	Prirodna promjena					
	Aps.	Stopa	Aps.	Stopa	Aps.	Stopa
1971.	417	6,10	88	0,80	505	2,83
1972.	404	5,81	-170	-1,57	234	1,32
1973.	466	6,59	-70	-0,66	396	2,23
1974.	507	7,06	-120	-1,14	387	2,19
1975.	507	6,95	-184	-1,77	323	1,83
1976.	512	6,91	-195	-1,91	317	1,80
1977.	637	8,47	-211	-2,10	426	2,42
1978.	577	7,55	-316	-3,19	261	1,49
1979.	603	7,78	-403	-4,13	200	1,14
1980.	499	6,34	-353	-3,68	146	0,84
1981.	404	5,07	-396	-4,19	8	0,05
1982.	538	6,70	-485	-5,19	53	0,31
1983.	441	5,46	-654	-7,10	-213	-1,23
1984.	414	5,09	-568	-6,25	-154	-0,89
1985.	345	4,21	-633	-7,06	-288	-1,68
1986.	332	4,02	-585	-6,61	-253	-1,48
1987.	141	1,70	-585	-6,71	-444	-2,61
1988.	115	1,37	-653	-7,59	-438	-2,58
1989.	56	0,66	-579	-6,83	-523	-3,09
1990.	-60	-0,71	-484	-5,79	-544	-3,23
1991.	-342	-4,03	-581	-7,07	-923	-5,53
1992.	-279	-3,34	-449	-5,60	-728	-4,45
1993.	-250	-3,04	-472	-6,04	-722	-4,51
1994.	-193	-2,39	-375	-4,92	-568	-3,62
1995.	-277	-3,49	-433	-5,84	-710	-4,63
1996.	-175	-2,25	-393	-5,45	-568	-3,78
1997.	-214	-2,80	-408	-5,81	-622	-4,24
1998.	-312	-4,15	-598	-8,77	-910	-6,35
1999.	-245	-3,32	-606	-9,16	-851	-6,08
2000.	-300	-4,15	-620	-9,66	-920	-6,74
2001.	-289	-4,05	-661	-10,62	-950	-7,11
2002.	-308	-4,31	-660	-10,90	-968	-7,33
2003.	-388	-5,42	-677	-11,51	-1065	-8,17
2004.	-329	-4,59	-735	-12,87	-1064	-8,26
2005.	-293	-4,09	-725	-13,08	-1018	-8,01
2006.	-290	-4,04	-575	-10,70	-865	-6,89
2007.	-244	-3,39	-662	-12,73	-906	-7,31

Izvor: Tabloigrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb

Slika 4. Stope prirodne promjene (u ‰) za urbana (s uključenim urbaniziranim) i neurbana naselja Karlovačke županije (1971.—2007.)

Izvor: *Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske*, DZS, Zagreb

Stope prirodne promjene, s aspekta populacijsko-naseljske polarizacije, pokazuju mnogo pozitivnije vrijednosti u skupini urbanih i urbaniziranih naselja. U razdoblju prije početka Domovinskog rata stope prirodne promjene u skupini urbanih naselja kretale su se između 8,47‰ (1977.) i -0,71‰ (1990.), dok su u skupini neurbanih naselja bile uglavnom negativne, između 0,80‰ (1971.) i -7,59‰ (1988.). U poslijeratnom razdoblju nastavljeno je snižavanje općih stopa prirodne promjene pa se one u skupini urbanih i urbaniziranih naselja kreću između -2,25‰ (1996.) i -5,42‰ (2003.), dok su u skupini neurbanih naselja iznimno negativne, između -5,45‰ (1996.) i -13,08‰ (2005.).

Analiza stopa prirodne promjene urbanih (s uključenim urbaniziranim naseljima) i neurbanih naselja u kontekstu prostornih sastavnica Karlovačke županije (slika 4) pokazuje da je prirodna depopulacija sve izraženija. Početkom promatranog razdoblja stope prirodne promjene u svim prostornim sastavnicama pokazivale su osjetno veće vrijednosti nego krajem razdoblja, bez obzira na tip naselja. Urbana skupina naselja (koja uključuje i urbanizirana) pokazivala je u svim prostornim sastavnicama, u razdoblju prije Domovinskog rata, pozitivne vrijednosti. U poslijeratnom razdoblju došlo je do snažne prirodne depopulacije urbane i urbanizirane skupine naselja u svim prostornim sastavnicama, a najniže vrijednosti prirodne promjene bilježi slunjsko-vojnički kraj (-9,14‰ 2005.). Ipak, stopa prirodne promjene za urbana i urbanizirana naselja i u slunjsko-vojničkom kraju i u ozaljskom kraju u pojedinim godinama pokazuje pozitivne vrijednosti. Veće vrijednosti prirodne promjene u Ozlju posljedica su izostanka jačeg iseljavanja mladog stanovništva. Imigracija prognanih Hrvata iz susjedne Bosne i Hercegovine, koji su zadržali tradicionalnije demoreproduktivne navike (više djece u obitelji), uzrok je malo povoljnije situacije u urbanih i urbaniziranim naseljima slunjsko-vojničkog kraja. U karlovačko-dugoreškom

kraju promatrana je stopa konstantno negativna od 1990. i kreće se između -0,17‰ (1990.) i -5,46‰ (2003.). Skupina neurbanih naselja u svim prostornim sastavnicama bilježi snažnu prirodnu depopulaciju još od 1970-ih godina. U poslijeratnom se razdoblju intenzitet prirodne depopulacije povećava pa opća stopa prirodne promjene pada na razinu ispod -10,00‰. Najniža vrijednost stope prirodne promjene od čak -17,39‰ zabilježena je u neurbanoj skupini naselja slunjsko-vojničkog kraja. No, promotrimo li vrijednosti opće stope prirodne promjene u cijelom razdoblju nakon 1991. godine, vidljivo je da je intenzitet biološke depopulacije najveći u neurbanoj skupini naselja ozaljskog kraja, prvenstveno zbog dugotrajne emigracije. Usporede li se promatrana obilježja urbane (s uključenom urbaniziranom) i neurbane skupine naselja ozaljskog i slunjsko-vojničkog kraja, između njih je uočljiva snažna polarizacija, pri kojoj urbana i urbanizirana naselja imaju manje negativna obilježja od neurbanih.

Migracijska bilanca i opće kretanje stanovništva

Migracijska bilanca jest razlika između međupopisne i prirodne promjene broja stanovnika u nekom prostoru. U sljedeće je tri tablice izračunata migracijska bilanca za međupopisna razdoblja između 1971. i 2001., ali i prevladavajući tip općeg kretanja stanovništva¹⁰ za Karlovačku županiju te za sve njezine prostorne sastavnice.

U najranijem promatranom međupopisju (1971.—1981.) vidljiva je prisutnost negativne migracijske bilance (tablica 9) na razini Karlovačke županije (manjak od 6998 stanovnika ili -3,92% u relativnom smislu, odnosno tip općeg kretanja stanovništva E_3). No, s aspekta ruralno-urbane polarizacije vidljive su velike razlike između urbanih (s uključenim urbaniziranim) i neurbanih naselja Županije. Dok skupina urbanih i urbaniziranih naselja bilježi u promatranom razdoblju višak od 6326 stanovnika (9,29% u relativnom smislu, odnosno tip općeg kretanja stanovništva I_1), neurbana naselja bilježe migracijski manjak od 13324 stanovnika (12,08% u relativnom smislu, odnosno tip općeg kretanja stanovništva E_4). Gledano prema prostornim sastavnicama, vidljivo je da neurbana naselja svih dijelova Županije imaju negativnu migracijsku bilancu, koja je, u relativnom smislu, najizraženija u ogulinskom kraju (-19,03%). Urbana i urbanizirana naselja u promatranom razdoblju bilježe pozitivnu migracijsku bilancu u svim prostornim sastavnicama, osim u slunjsko-vojničkom kraju (-1,25%, odnosno tip općeg kretanja stanovništva E_1). U apsolutnom smislu migracijska bilanca urbanih i urbaniziranih naselja najpozitivnija je u karlovačko-dugoreškom kraju (porast od 5128 stanovnika, tj. tip općeg kretanja stanovništva I_1).

Na razini prostornih sastavnica Županije, u razdoblju od 1971. do 1981. migracijska bilanca kretala se između 1,30% (karlovačko-dugoreški kraj) i -13,65% (slunjsko-vojnički kraj). Usporedba stopa prirodne promjene i međupopisne promjene upućuju na činjenicu da je emigracija osnovni čimbenik depopulacije svih prostornih sastavnica Županije.

¹⁰ Prema M. A. Friganoviću (1990.) postoje četiri egzodusna i četiri imigracijska tipa općeg kretanja stanovništva. Egzodusni su tipovi: emigracija (E_1), depopulacija (E_2), izrazita depopulacija (E_3) i izumiranje (E_4). Imigracijski tipovi su: ekspanzija imigracijom (I_1), regeneracija imigracijom (I_2), slaba regeneracija imigracijom (I_3) i vrlo slaba regeneracija imigracijom (I_4).

Tablica 9. Migracijska bilanca stanovništva urbanih (s urbaniziranima) i neurbanih naselja u Karlovačkoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1971. do 1981. godine.

	Međupopisna promjena br. st. 1971.-1981.	Prirodna promjena 1971.-1981. (aps.)	Migracijska bilanca		Tip općeg kretanja st.
			aps.	rel.*	
Karlovačka županija	-3927	3071	-6998	-3,92	E ₃
Urbana i urbanizirana naselja	11452	5126	6326	9,29	I ₁
Neurbana naselja	-15379	-2055	-13324	-12,08	E ₄
karlovačko-dugoreški kraj	4131	2838	1293	1,30	I ₁
Urbana i urbanizirana naselja	9240	4112	5128	9,67	I ₁
Neurbana naselja	-5109	-1275	-3834	-8,31	E ₄
ogulinski kraj	-2841	104	-2945	-9,00	E ₃
Urbana i urbanizirana naselja	1480	529	951	7,77	I ₁
Neurbana naselja	-4321	-425	-3896	-19,03	E ₄
ozaljski kraj	-1330	-403	-927	-6,55	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	340	33	307	154,27	I ₁
Neurbana naselja	-1670	-436	-1234	-8,85	E ₄
slunjsko-vojnički kraj	-3887	532	-4419	-13,65	E ₃
Urbana i urbanizirana naselja	392	425	-33	-1,25	E ₁
Neurbana naselja	-4279	107	-4386	-14,76	E ₃

Izvor: *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Beograd, 1973.; *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama*, knjiga X, Beograd, 1974.; *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, Zagreb, 1984.; *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.—2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 1971. godine

U sljedećem međupopisnom razdoblju (1981.—1991.) migracijska je bilanca Karlovačke županije (tablica 10) negativna, -3537 stanovnika (ili u relativnom smislu -2,03%). Opće kretanje stanovništva pokazuje tip E₄ što je nepovoljnije u odnosu na ranije međupopisno razdoblje (tip E₃) jer i stopa prirodne promjene poprima negativne vrijednosti. Urbana i urbanizirana naselja na razini Županije imaju pozitivnu migracijsku bilancu (3,98%) i tip općeg kretanja I₁, a neurbana negativne vrijednosti migracijske bilance (-6,96%) i najnepovoljniji tip općeg kretanja stanovništva (E₄). Nedvojbeno se intenzivirao proces ruralno-urbane polarizacije Karlovačke županije što rezultira produblivanjem prostornih razlika između dviju promatranih skupina naselja. U svim prostornim sastavnicama Županije, osim u slunjsko-vojničkom kraju, urbana i urbanizirana naselja pokazuju pozitivnu migracijsku bilancu, koja je u apsolutnom smislu najveća u karlovačko-dugoreškom kraju (povećanje od 2710 stanovnika ili 4,35% u relativnom smislu). Neurbana naselja u svim prostornim sastavnicama imaju najnepovoljniji tip općeg kretanja stanovništva (E₄), a vrijednosti migracijske bilance najniže su na prostoru slunjsko-vojničkog kraja (pad od 2678 stanovnika ili -10,53% u relativnom smislu).

Tablica 10. Migracijska bilanca stanovništva urbanih (s urbaniziranima) i neurbanih naselja u Karlovačkoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1981. do 1991. godine.

	Međupopisna promjena br. st. 1981.-1991.	Prirodna promjena 1981.-1991. (aps.)	Migracijska bilanca		Tip općeg kretanja st.
			aps.	rel.*	
Karlovačka županija	-6566	-3029	-3537	-2,03	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	5705	2539	3166	3,98	I ₁
Neurbana naselja	-12271	-5669	-6602	-6,96	E ₄
karlovačko-dugoreški kraj	172	-886	1058	1,02	I ₃
Urbana i urbanizirana naselja	4666	1956	2710	4,35	I ₁
Neurbana naselja	-4494	-2843	-1651	-4,02	E ₄
ogulinski kraj	-2088	-549	-1539	-5,15	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	451	276	175	1,28	I ₁
Neurbana naselja	-2539	-824	-1715	-10,62	E ₄
ozaljski kraj	-819	-734	-85	-0,66	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	521	47	474	87,94	I ₁
Neurbana naselja	-1340	-781	-559	-4,55	E ₄
slunjsko-vojnički kraj	-3831	-860	-2971	-10,43	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	67	359	-292	-9,63	E ₁
Neurbana naselja	-3898	-1220	-2678	-10,53	E ₄

Izvor: *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, Zagreb, 1984.; *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, Zagreb, 1996.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje*, Zagreb, 2003.; *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.—2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 1971. godine

Promotrimo li li općenito prostorne sastavnice (sva naselja zajedno) u razdoblju od 1981. do 1991. (tablica 10) jedino karlovačko-dugoreški kraj ima pozitivnu migracijsku bilancu (1058 stanovnika ili 1,02% u relativnom smislu), koja je u svim ostalim sastavnicama negativna. Najlošija je situacija u slunjsko-vojničkom kraju, gdje migracijska bilanca iznosi -2971 stanovnika (ili -10,43% u relativnom smislu).

Konačno, u posljednjem promatranom međupopisnom razdoblju (1991.—2001.) migracijska bilanca (tablica 11) bilježi negativne vrijednosti, kako na razini Karlovačke županije u cijelosti (-15,68%), tako i na razini urbanih i urbaniziranih (-13,28%) te neurbanih naselja (-18,15%). Tip općeg kretanja stanovništva na razini Karlovačke županije, jednako kao i njezinih urbanih i neurbanih naselja, jest E₄ (najnepovoljniji tip). Također, sve prostorne sastavnice Županije bilježe negativnu vrijednost migracijske bilance, koja se kreće od -4,52% (ozaljski kraj) do -36,24% (slunjsko-vojnički kraj).

S aspekta populacijsko-naseljske polarizacije vidljivo je da neurbana naselja u svim prostornim sastavnicama pokazuju negativne vrijednosti migracijske bilance, od -5,46% (ozaljski kraj) do -40,13% (slunjsko-vojnički kraj). S druge strane, urbana i urbanizirana naselja također bilježe negativne vrijednosti migracijske bilance u

Tablica 11. Migracijska bilanca stanovništva urbanih (s urbaniziranima) i neurbanih naselja u Karlovačkoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1991. do 2001. godine.

	Međupopisna promjena br. st. 1991.-2001.	Prirodna promjena 1991.-2001. (aps.)	Migracijska bilanca		Tip općeg kretanja st.
			aps.	rel.*	
Karlovačka županija	-33846	-7529	-26317	-15,68	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	-13891	-2574	-11317	-13,28	E ₄
Neurbana naselja	-19955	-4955	-15000	-18,15	E ₄
karlovačko-dugoreški kraj	-18025	-5043	-12982	-12,55	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	-10695	-2261	-8434	-12,60	E ₄
Neurbana naselja	-7330	-2782	-4548	-12,45	E ₄
ogulinski kraj	-5029	-1168	-3861	-13,90	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	-2911	-259	-2652	-18,72	E ₄
Neurbana naselja	-2118	-909	-1209	-8,88	E ₄
ozaljski kraj	-1627	-1085	-542	-4,52	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	17	-38	55	5,19	I ₃
Neurbana naselja	-1644	-1047	-597	-5,46	E ₄
slunjsko-vojnički kraj	-9165	-233	-8932	-36,24	E ₄
Urbana i urbanizirana naselja	-302	-17	-285	-9,20	E ₄
Neurbana naselja	-8863	-216	-8647	-40,13	E ₄

Izvor: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.—2001.*, Zagreb, 2005.; *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.—2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 1971. godine

svim prostornim sastavnicama, osim u ozaljskom kraju (zanemariva imigracija 55 stanovnika ili 5,19% u relativnom smislu, tj. tip općeg kretanja I₃). U objema skupinama naselja svih ostalih prostornih sastavnica Karlovačke županije (kao i u sastavnicama promatranima u cjelini) zabilježen je najnepovoljniji tip općeg kretanja stanovništva (E₄), čije je obilježje izumiranje stanovništva. Zanimljiv je slučaj ogulinskog kraja u kojemu je negativna migracijska bilanca iz urbanih i urbaniziranih naselja osjetno veća od one za neurbana naselja. Razlog tome je veće iseljavanje tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća iz urbanih i urbaniziranih naselja, te smanjenje teritorijalnog obuhvata naselja Ogulin. Emigracija iz urbanih i urbaniziranih naselja bila je u najvećoj mjeri potaknuta Domovinskim ratom i lošom ekonomskom situacijom.

Indeks demografskih resursa¹¹

Indeks demografskih resursa urbanih naselja i prostornih sastavnica Karlovačke županije u razdoblju od 1991. do 2001. kao važan sintetički pokazatelj demogeografskog stanja promatranog prostora prikazan je na slici 5.

¹¹ Indeks demografskih resursa sintetičan je pokazatelj koji se izračunava iz izraza

$$I_D = \left[\left(\frac{O_U \cdot O_M}{O_U + O_M} + P_{15+} \right) \cdot P_{00/90} \right] \cdot \frac{P_{00/90}}{O_U + O_M}$$

gdje je O_U udio stanovništva koje ima završeno sekundarno obrazovanje, O_M udio stanovništva koje ima završeno tercijarno obrazovanje, P_{15+} udio stanovništva (u dobi 15 i više godina) koje nema završeno pri-

Slika 5. Indeks demografskih resursa urbanih i urbaniziranih naselja te prostornih sastavnica Karlovačke županije u razdoblju 1991.—2001.

Među urbanim i urbaniziranim naseljima Županije najviše vrijednosti promatranog indeksa pokazuje grad Ozalj (tip B — bodovni pokazatelj 133,1) što, sukladno tipologiji (Nejašmić, 2005), govori da je riječ o demografski stabilnom području s razmjerno dobrim demografskim resursima. Ozaljski kraj pokazuje puno lošije stanje (tip F — bodovni pokazatelj 18,8) što znači da se radi o demografski krajnje ugroženom području vrlo slabih demografskih resursa. Dakle, ruralno-urbana polarizacija ozaljskog kraja, promatrana kroz usporedbu indeksa demografskih resursa Ozlja i okolnog ruralnog prostora, izrazito je snažna. Ogulin (bodovni pokazatelj 94,2), Slunj (bodovni pokazatelj 99,0) i Duga Resa (bodovni pokazatelj 80,9) ulaze u kategoriju demografski oslabljenih (regresivnih) područja (tip C), a Karlovac (bo-

---

marmo obrazovanje prema posljednjem (odgovarajućem) popisu stanovništva, f opća stopa ženskog fertiliteta, m opća stopa mortaliteta, P_{20-29} udio stanovništva u dobi 20-39 godina, P_{65+} udio stanovništva u dobi 65 i više godina, $P_f(20-29)$ udio ženskog stanovništva u dobi 20-29 godina, $P_{01/91}$ relativna promjena broja stanovnika između dva odgovarajućih popisa stanovništva (Nejašmić, 2005.). Tipovi područja, prema indeksu demografskih resursa, jesu: A (demografski izrazito progresivno područje), B (demografski stabilno područje), C (demografski oslabljeno (regresivno) područje), D (demografski ugroženo područje), E (demografski krajnje ugroženo područje) i F (područje demografskog izumiranja) (Nejašmić, 2005.).

dojni pokazatelj 62,8), Oštarije (bodovni pokazatelj 55,6) i Vojnić (bodovni pokazatelj 54,0) u demografski ugrožena područja (tip D). Najlošije stanje, s obzirom na demografske resurse zabilježeno je u Draganiću (tip F — bodovni pokazatelj 16,4) što znači da je riječ o urbaniziranom naselju obilježenom demografskim izumiranjem. Vrlo nepovoljni pokazatelji indeksa demografskih resursa u Draganiću posljedica su niskih vrijednosti indeksa vitaliteta i indeksa obrazovanosti.

Unatoč tome što ozaljski kraj, među svim prostornim sastavnicama, pokazuje najniže vrijednosti indeksa demografskih resursa (tip F), stanje nije bolje ni u ostalim prostornim sastavnicama (sl. 5). Tako ogulinski (bodovni pokazatelj 30,0), slunjsko-vojnički (bodovni pokazatelj 23,5) i karlovačko-dugoreški kraj (bodovni pokazatelj 32,7) ulaze u kategoriju demografski krajnje ugroženih područja (tip E) koja bi lako mogla, ne dođe li uskoro do značajnog poboljšanja demografskih i ekonomskih prilika, ući u kategoriju demografskog izumiranja (tip F). Karlovačka županija u cjelini također ulazi u kategoriju demografski krajnje ugroženih područja s vrlo slabim demografskim resursima (tip E — bodovni pokazatelj 29,2). To zorno svjedoči o teškoći demografskih prilika u njoj.

Na temelju analiziranih činjenica može se zaključiti da je u Karlovačkoj županiji došlo do homogenizacije u demografskim resursima između urbanih, urbaniziranih te neurbanih naselja u pogledu negativnih pokazatelja (sveukupnih negativnosti), iako neka urbana i urbanizirana naselja (poput Ozlja) još uvijek pokazuju nešto veće demografske resurse u odnosu na neurbana.

Zaključak

Demogeografska obilježja Karlovačke županije vrlo su nepovoljna. O tome zorno svjedoči vrijednost indeksa demografskih resursa za popis iz 2001. godine. Prema I. Nejašmiću (2008.) on je za promatranu županiju iznosio tek 29,2. Od nje je nepovoljniju vrijednost istog pokazatelja bilježila jedino Ličko-senjska županija (19,5). Za usporedbu, vrijednost indeksa demografskih resursa za Hrvatsku iste je godine bila 87,5, dok je u Gradu Zagrebu zabilježena najveća njegova vrijednost (čak 173,7) (Nejašmić, 2008.). Karlovačka županija bilježi vrlo jaku prostornu polarizaciju temeljenu na dinamici stanovništva u razdoblju od 1971. do posljednjeg popisa stanovništva 2001. godine. Općenito se može reći da su nepovoljni demografski procesi započeli u ruralnim prostorima (neurbanim naseljima) Županije, odakle su se proširili i na skupinu urbanih i urbaniziranih naselja. Glavni uzrok takvog stanja jest nepovoljna gospodarska situacija i manjak razvojnih planova za ruralne prostore (njihovo sustavno zapostavljanje). Može se reći da u promatranom razdoblju nije adekvatno proveden ni jedan kvalitetan sveobuhvatan razvojni plan ruralnih prostora u Županiji. Ulagalo se međutim u gospodarstvo urbanih i urbaniziranih naselja, što je dovelo do današnjeg raslojavanja i polarizacije. Otvaranjem radnih mjesta u urbano baziranoj industriji otvorila se mogućnost za poboljšanje životnih uvjeta neurbanog (ruralnog) stanovništva, koje se prestaje baviti svojim dotadašnjim zanimanjima i migrira u gradove. Poljoprivreda nikada nije u Karlovačkoj županiji bila u većoj mjeri tržišno orijentirana. Uglavnom je bila (i ostala) autarkična. Budući da u urbana i urbanizirana naselja migrira većinom stanovništvo u najpovoljnijoj reproduktivnoj dobi, u neurbanim naseljima pada natalitet, a stanovništvo stari. Drugim riječima neu-

rbani (ruralni) prostori doživljavaju demografski slom, koji nužno rezultira i gospodarskom krizom. Usporedno s time, urbano i urbanizirano stanovništvo stari, natalitet mu pada, a pritoka novog mladog stanovništva iz neurbanih protora više nema. Domovinski je rat dodatno pogoršao već postojeće loše stanje. Time se zatvara začarani krug iz kojeg je izlaz moguć jedino uz velika stimulativna financijska ulaganja u promatrani prostor, koja mogu potaknuti imigraciju obrazovanog stanovništva u reproduktivnoj dobi. U uvjetima krize teško je očekivati poboljšanje postojeće situacije.

Ivo Turk — Marijan Jukić

**Polarization between Urban and Non-urban Settlements
in Karlovac County based on the Population Dynamics
in Period (1971.—2001.)**

The article shows and analyses basic determinants of the polarization between urban and urbanized settlements (with population in the year 2001 of 1000 and more) at one side and non-urban settlements on the other side based on population dynamics in the period (1971-2001). Spatial and population polarization of urban (together with urbanized settlements) and non-urban settlements is investigated from the aspect of demographic dynamics. The basic aim of the research is to determine a degree of the polarization between the group of urban and urbanized settlements and the group of non-urban settlements in the mentioned county. It is also important to compare the results of the research with the spatial structure of Karlovac County. Urbanized settlements are shown within the group of urban settlements. Investigated area has a very negative determinants in the aspect of the population and settlements which are especially expressed in a negative and declining characteristics of the population dynamics. In a predominating and overcoming, expressively negative, features of the population dynamics it is almost impossible to achieve well-balanced development of Karlovac County. The article aims to determine to what degree have the negative demographic processes affected certain groups of settlements from the aspect of urbanization and spatial distribution. It is important that in the research various tendencies of population development for both urban (with included urbanized settlements) and non-urban settlements are considered.

LITERATURA:

- Friganović, M. A. (1990.), *Demogeografija — stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Nejašmić, I. (1996.), «Demografske promjene u gradskim i ostalim naseljima Republike Hrvatske (1981.—1991.)». U: *Zbornik I. hrvatskog geografskog kongresa*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 243-254.
- Nejašmić, I. i Štambuk, M. (2003.), «Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske». U: *Društvena istraživanja*, IDZ Ivo Pilar, Zagreb, god. 12, br. 3-4 (65-66), 469-493.
- Nejašmić, I. (2005.), «Demografske dinamičko-strukturne značajke gradskih i ostalih naselja Republike Hrvatske (1991.—2001.)». U: *Zbornik »Stanovništvo Hrvatske — dosadašnji razvoj i perspektive«*, IDZ Ivo Pilar, Zagreb, 177-196.

- Nejašmić, I. (2008.), *Stanovništvo Hrvatske — demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 193.
- Pejnović, D. (2004.), »Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske«, *Društvena istraživanja*, Vol. 72-73, 653-675.
- Turk, I. (2008.), »Promjena broja stanovnika Karlovačke županije od 1857. do 2001. godine«, *Društvena istraživanja*, Vol. 95, 437-461.
- Turk, I., Jukić, M. (2009.), »Promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva Karlovačke županije (1981.—2001.)«, *Društvena istraživanja*, Vol. 104, 1173-1195.
- Vresk, M. (2002.), *Grad i urbanizacija — osnove urbane geografije*, peto dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Vresk, M. (2008.), »Gradska i ostala naselja u Republici Hrvatskoj — Model izdvajanja 2001.«, *Geografski horizonti*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 2, 53-57.
- Wertheimer-Baletić, A. (2005.), »Determinante reprodukcije stanovništva Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća«. U: *Stanovništvo Hrvatske — dosadašnji razvoj i perspektive*, Zbornik Radova, IDZ Ivo Pilar, Zagreb.
- Živić, D., Pokos, N., Turk, I. (2005.), »Basic Demographic Processes in Croatia«, *Hrvatski geografski glasnik*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, Vol. 67/1, 27-44.
- Živić, D., Turk, I. (2009.), »Slunjsko-plitvički kraj: odabrani dinamički i strukturni indikatori demografskog razvoja ruralnog prostora«, *Migracijske i etničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 25, 3, 213-237.

IZVORI PODATAKA :

- Popis stanovništva i stanova 1971.*, *Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.
- Popis stanovništva i stanova 1971.*, *Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama*, knjiga X, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1974.
- Popis stanovništva 1981. Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, RZS, Zagreb, 1984.
- Popis stanovništva 1991. Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, DZS, Zagreb, 1996.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.*, 2. izdanje, CD, DZS, Zagreb, 2003.
- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.—2001.*, CD, DZS, Zagreb, 2005.
- Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske*, DZS, Zagreb www.dzs.hr (pristup ostvaren: 27. svibnja 2010.)